

Ահա թէ ինչո՞ւ նոյն իսկ նիւթական բարեգաղութեան համար չէր խնայեր ոչ մէկ ջանք։ Այնքան նախանձախնդիր բարւոյն և գեղեցկին՝ որ գրեթէ միշտ անձամբ կը հսկէր, որպէս զի ճարտարապետին կամ գործաւորին բացարձակ քմահաճոյքին ո՛չ մէկ բան չմատնուի։ Մանաւանդ թէ ինքը կը պատրաստէր ընտիր ճաշակով մը ծրագրերը, և բերանացի կու տար պէտք եղած մանրամասն զաղափարները՝ լաւ

կիրեղեան Սրբահօր ճիգն ու վաստակները՝ ծխական բարեգաղութեանց մասին, խնութիւնն օժտած էր զինքը հնչուն և գեղափայլ ձայնով մը. կայտառ երիտասարդի մը աւիւնն իր ծոցին մէջ վառ էր՝ նոյն իսկ իր յառաջացեալ պատկանելի հասակին մէջ, հակառակ անոր՝ որ երիտասարդ հասակին մէջ՝ կուրծքի հիւանդութեան մը սպառնալիքին դէմ մաքառելու զրկուած էր իր ծննդավայրը՝ Տրապիզոն։

Գերպ. Կիրեղեան Վայ Եկի փառաւորիլ — Լուսամիկ. (1897-98)։

եւս նիւթական ու գեղարուեստական ամէն միջոցներով համապատասխանելու խորհուրդին, չէր գիտեր՝ որ անոր մէջ ևս հետևող մը կ'ըլլար Ուխտիւ Երանաշնորհ Հեղինակին՝ որուն արժանաւոր յաջորդներէն էր։ Տարիներու բազմութիւնը չկրցաւ ազդել՝ բայց եթէ ֆիզիքականին վրայ միայն։ Ո՛վ կ'ընար երևակայել այն հուրը՝ որ իր առկայծեալ կեանքի վերջալուսի պահուն իսկ դեռ կը մղէր զինք՝ ի սպաս դնելու իր մշտադալար ճաշակը՝ Ս. Զենոնի ամարանոցի փողբիկ մատրան գեղազարդութեան համար։

Շատ աւելի մեծ համեմատութեամբ եղան

Սակայն Նախախնամութեան կարգադրութիւնները տարբեր էին Մեծին Մխթարայ ապագայ Յաջորդին նկատմամբ. հիւանդ կարծուած կուրծքը գեղարուեստի դաշտին վրայ կուրծք պիտի տար խոչընդոտներու։ Իր շքեղ ձայնին և ընդունակութեանց շնորհիւ ո՛չ միայն իր գործօն մասնակցութիւնը պիտի ընծայէր Աստուծոյ Տան փառաւորութեան՝ այլ նոր և կարևոր զարկ մը պիտի տար Հայ սրբազան երաժշտութեան մշակոյթին։

Գերպ. Կիրեղեանի երաժշտական գործունէութեան վրայ խօսելէ առաջ՝ հարկ է նախ համառօտ ծանօթութիւն մը տալ

Ս. Ղազարու երկդարեան Մենաստանիս մէջ աւանդուած հայ եկեղեցական երգոց մասին:

Վանքիս վաղեմի պատմութեան և մեր ծերունի Հայրց աւանդութեան համեմատ՝ Ուխտիս Երջանիկ Հեղինակը ինքն Միւթար Սեբաստացի ուսուցած է իր աշակերտներուն՝ Հայ Եկեղեցւոյ շարականաց եղանակները, զորս սորված էր Հայաստանի վանքերուն մէջ: Միւթարայ շարականագիրտութիւնը ապացոյցի պէտք չունի. բաւ է աչք մը տալ իր շարադրած տաղերուն ու շարականներուն՝, զորս այնքան նուրբ ճաշակով մը զրտացած է՝ ըստ մտաց և ըստ եղանակի արտայայտութեան իմաստութեամբ դասաւորել Շարակնոցին գեղեցիկ ու զգալուն և կանոն ընկերուն վրայ, մերթ հոռացնելով և մերթ ամփոփելով խաղերը՝ բառերու կարճութեան կամ երկարութեան համեմատ:

Նկատի առնելով մեր շարականաց եղանակներու առ մեզ հասած անբախտ վիճակը՝ որ լոկ անգիր աւանդութեան վրայ յեցած էր՝ չունենալով ձեռքերնիս խաղերու ստոյգ բանալին՝ պէտք էր ընդունիլ անշուշտ թէ ո՛րքան նուիրական և յարգի պիտի նկատուէր այն աւանդութիւնը՝ որ կը պահպանուէր երկու դար անընդատ տեղոյ այսպիսի Հաստատութեան մը մէջ, ինչ որ կարելի չէր պահանջել ուրիշ տեղիւն՝ իրականացի պատճառներուն համար:

Մասնական փոփոխութիւն կամ նորութիւն մը կը սկսի առաջին անգամ Մըթարայ մահուանէն վաթսու տարիներէ վերջը: Ասիկայ տեղի կ'ունենար ազգային հռչակաւոր հանճարի մը՝ առաջ-

նակարգ երգիչ ու երգահան Պապա Համբարձում Լիմոնճեանի (1768 † 1839) և ասոր հաստատրիմ և աւանդապահ աշակերտ Տիրացու Պետրոս Տօնդէքճեանի (1785 † 1840) ժամանակ, որոնք ազգին ընծայեցին երաժշտագէտ աշակերտներ: Լիմոնճեանի խումբին մէջ պէտք է որ դասուի նաև Միարանութենէս Շիրակայ Արքեպիսկոպոս Գերգ. Եղուարզ վ. Հիւրմիւզեան, որ իր մանկութեան ժամանակ աշակերտած է մեծանուն Էրաժշտին: Իսկ Տիրացու Պետրոսի աշակերտած է յետոյ ուրիշ սքանչելի Միւթարեան տիղակ մը՝ Պուսեցի Հ. Սյոստմիսոս վ. Գուլումճեան, որուն համար կ'ըսուի թէ տղայութեան ատեն մինչև իսկ երգած է Սուլթանին դիմաց: Հիւրմիւզեանի ծայնը՝ ըստ իր ժամանակակից վարդապետներու՝ առ հասարակ կը ներբողոյի անոյշ և զգալուն, ճիշդ իր դաշնակաւոր քերթուածներուն պէս:

Փոփոխութիւնը մասնակաւ կոչեցի, վասն զի անիկայ մի միայն քանի մը տունական զխաւոր ստեղիներուն կը վերաբերի, ընթացիկ եղանակները կամ խմբերգները սեփականութիւն թողլով վանական աւանդութեան. սակայն առանց նկատի առնելու կիւրեղեան Արքահօր խաղերու մասին կատարած մերձաւոր ճշդումները, ինչ որ յետոյ պիտի տեսնուին գրութեան շարքին մէջ: Հարկ է հոս անմիջապէս խոստովանիլ սակայն, որ ստեղիներու այդ նորաւուստ եղանակները միայն՝ բաւական են Տիրացու Համբարձումի շնաշխարհիկ ժիրքերուն գերազանցութիւնը ցուցնելու և դարուց ի դարս անմահացնելու իր անունը:

1. Տաղարան Միւթար Արքայի. վ հեռիկ 1771.

2. Իր մահուան ամիս հետեւալ նկարագրութիւնը դուռն է անոր Կենսագրականին մէջ. «Ջալքեան ամս (չաւմ) ինքն լինէր առաջին երգչի դասուն, քեղեցիկ, բզգայուն եւ ոգորիկ ժամին ոչ միայն գլխիս գուրճաւ ցուցան, այլ եւ հոգեկամ օծութեամբ լնդին զմայնեցուցանց զարիտս, եւ յարստաւուս իսկ յոճակ զմահու. եւ որպէս ժայն նորա լսողացն էր սիրելի, յոյժ սիրելի եւ ինքեան երաժշտականութիւնն կամ երգեցողութիւնն, զորմէ եւ ցլխիման առնորք խօսէր անհատաբար տիրո-

մակաւ, ոչ ի սպաս եւ երրորեամբն խորհացեալ ի բնատուր պարզեմ» (Քաղմ. 1876 էջ 349):

3. Ինչպէս ծանօթ է՝ Պապա Համբարձումի մեծանշանակ հանճարին ծնունդն է Հայ Արդի Ձայնագրութեան գիւտը: Այս նոր արուեստին վրայ ունեց Մայրավանքիս զիւանի մէջ Տաղաւորներէ Ե. Միւսա Բոլիշեանի՝ իսկ Արդի Ձայնագրութեան ձեռագիր դասագրքը, զոր ինք երկասիրած է և (ըստ կարծեաց Հիւրմիւզեանի) «ամոր (Պապա Համբարձումի) օգնականութեամբ»: Մօտիկ ապագային պիտի ջանանք ի լոյս ըն-

Պատանին Հիւրմիւզեան 14 տարեկան Ս. Ղազար կու գայ, իր քսանամեայ վառական գործունէութեան ընթացքին կ'աւանդէ միանգամայն Պապա Համբարձումի այդ շքեղ եղանակները՝ աշակերտներու և վարդապետներու: Նոյնը կրնանք ըսել Գույումճեանի համար. որով կ'ունենան երկուքն ալ իրենց հետեւողները: Սակայն միշտ ամենէն նշանաւոր երգիչը կը ֆիայ ինքն Հ. Ոգոստինոս, որ իր ինքնատիպ արուեստին անզուսպ ու վառ զոյներուն և հրաշագոծ ծայրին գեղգեղանքին համար նկատուած է մինչև օրս Ս. Ղազարու վեհափառ երգիչը:

Այսպէս երկու մեծանուն աղբերակներու տարբերութենէն (որքան անոնք միաձոյլ ալ ըլլան) ինքիւրմէ կը կազմուին երկու տարբեր հեղինակութիւններ Մայրավանքին մէջ՝ այդ կարգի երգոց մասին, զորս կ'ուզեմ կոչել զոյգ երգչապետներու անունով՝ Հիւրմիւզեան և Գույումճեան «դպրոց» չենք:

Հիւրմիւզեան զպրոցին կը պատկանէր Արհապատիւ կիւրեղեան Արքահայր:

Ինք ուղղակի Գերպ. Եղուարդի արծաթեայ փողէն լսած և ուսած էր Պապա Համբարձումի ստեղծները՝ զորս կ'երգէր այնքան ոգելից ու եռանդազին. բայց ամենէն աւելի՝ խմբերգներու պերճագեղ ու քաջավարժ առաջնորդն էր: Ամէն օտարական որ բախտ կը համարէ Ս. Ղազարու մէջ մատուցուած եպիսկոպոսական ծայնաւորի մը ներկայ գտնուած ըլլալը՝ միշտ զմայլանքով կը յիշէ Ամեն. Գերպ. կիւրեղեանի խորթմուրդ ու վսեմափայլ ծայնը, որ յիշուի տօներու փառաբանիչն էր: Կղզեկիս պատերէն զորս և նոյն իսկ հեռաւոր վայրեր՝ ուր այցելած էր արքայութեան սկիզբը՝ հիացումով կը յիշուին իր մատուցած ծայնաւորները:

Մեզմէ ո՞վ կրնայ մոռնալ հայրենի եկե.

ծայնի Բագմակի շէնքուն վրայ այդ կարի հետաքրքրական երկաթրութիւնը՝ յօգուտ ազգայնոց և ի յիշատակ Անշտատիւրոգաց անխնջ ջանքերուն:

1. Օգոստոս մէկ 1921.

ղեցական արարողութեանց մասին մեծաշուք Հանգուցելոյն տածած անշէջ եռանդը: Գիւղագնացութեան ժամանակն իսկ՝ ամառանոցի մատրան մէջ սրբազան հանդէսներու զխաւոր կազմակերպող ոգին ինքն էր, Աստուծոյ մերձ պահելու տենչով շրջակայ ժողովուրդը՝ որ սիրալիր յօժարութեամբ զանգակի հրաւերին կը սպասէր:

Ու կարծես դեռ երէկ էր, իր բեղուն կեանքի մայրամուտէն քիչ առաջ՝, երբ նա ամառանոցի ծածքին տակ բազմած իր բազկաթոռին վրայ լայնասփիւռ դաշտին հանդէպ՝ կը լսեցնէր ինձ նուազ ծայնով բայց անխնջ զգացումով Ս. Շաբաթի գեղեցիկ ստեղծներէն մին... Անշ, կը զգար ու կը զգացնէր սակայն, որ տակաւ կը դիմէր դէպ իր կեանքին վերջալոյսը, սկսելու համար անմուտ կեանքի մը պերճագեղ և յաւերժական արփին...:

Հ. Ղ. ՏԱՅԵԱՆ
(Շաբուճակի)

ԳԵՌՈՐԳ ՍԻՆԱՆԵԱՆ

ԳԵՌՈՐԳ ՍԻՆԱՆԵԱՆ

1. — Համեմար՝ պարծանք է ազգի եւ անմահութիւն.

« Ազգ մը ո՞րքան աւելի տաղանդներ և հանձարներ հասցրե՛կ՝ այնքան աւելի մարդկութեան օգտակար կը հանդիսանայ:

Հայտնաբերողութիւնը այս մասին կարող է պարծի՛լ՝ քանի որ ան՝ հաստատ երապական ազգերու՝ ո՛չ միայն երբամիտ քաղաքագետներ, զօրավարներ, ձարտար արհեստագետներ հասուցած է ու կը հասցրե՛կ՝ այլ նաև միշտ ընդհանուր ազգերէ գնահատուող և ծափահարուող ընտիր անհատներ կը ծնուցանե՛. » զայս զբաժ էի Գեղունիի մէջ 1914ին, Հայութեան պատուաբեր արհեստագետ մը ցոյց տալով Յարութիւն Սինանեան կրաժշտապետը: